

Pracownia Projektowania Przestrzennego

05-502 Piaseczno, ul. Lechitów 3, tel. 22 757 53 18, 606 79 44 39, e-mail: pape@op.pl

Dokumentacja rewitalizacji zabytkowego parku w zespole pałacowo-parkowym w Radzynie Podlaskim w zakresie odtworzenia reprezentacyjnego salonu ogrodowego barokowego

Analizy historyczne

Ideowa koncepcja

Inwentaryzacja z gospodarką drzewostanem

Autor:

mgr inż. arch. kraj. Dorota Pape

październik 2024 r.

Część opisowa:

1. Dane ogólne
2. Wykaz kolejnych właścicieli
3. Analizy historyczne
 - 3.1. Analiza stanu istniejącego
 - 3.2. Analiza kompozycji głównego wnętrza ogrodowego
4. Istniejący stan zagospodarowania
5. Inwentaryzacja zieleni wraz z projektem gospodarki drzewostanem
6. Ideowa koncepcja głównego wnętrza ogrodowego
7. Wykaz zdjęć, planów, map
8. Źródła do dziejów założenia

Część rysunkowa:

1. Analiza wiekowa drzewostanu głównego wnętrza ogrodowego, skala 1:500
2. Analizy historyczne, analiza kompozycji głównego wnętrza ogrodowego, skala 1:500
3. Ideowa koncepcja głównego wnętrza ogrodowego, skala 1:500
4. Inwentaryzacja zieleni wraz z wytycznymi do gospodarki drzewostanem, skala 1:500

1. Dane ogólne

INWESTOR

Miasto Radzyń Podlaski
ul. Warszawska 32
21-300 Radzyń Podlaski

PROJEKTANT

Pracownia Projektowania Przestrzennego
05-502 Piaseczno, ul. Lechitów 3, tel. 22 757 53 18, 606 79 44 39, e-mail: pape@op.pl

PODSTAWA OPRACOWANIA

UMOWA o prace projektowe

POWIERZCHNIA OPRACOWANIA

Działka 1660/7 – Radzyń Miasto – główny salon ogrodowy

Teren objęty inwestycją jest pod ochroną konserwatorską.
Park uznany został za zabytek i wpisany do Rejestru Zabytków 30.07.1981 roku pod numerem A/303

PODSTAWA OPRACOWANIA

- a. Uzgodnienia i konsultacje z Inwestorem
- b. Mapa do celów projektowych – skala 1:500
- c. Wizja i inwentaryzacja w terenie
- d. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowania. Rozdział 8 i 9.
- e. Ustawa o ochronie zabytków
- f. Ustawa o ochronie przyrody

2. Wykaz kolejnych właścicieli

Wykaz kolejnych właścicieli dóbr opisano w oparciu o opracowanie Joanny Kowalik pt. Pałac w Radzynie Podlaskim i jego mieszkańcy.¹

W 1473 r. Król Kazimierz Jagiellończyk nadał dzierżawę nad Białką Dominikowi Kazanowskiemu

W 1540 r. dzierżawę radzyńską otrzymał cieszący się poparciem królowej (Bony) Mikołaj Mniszech z Wielkich Kończyc.

W 2 połowie XVII w. dzierżawę radzyńską posiadał Wilhelm Butler, a po nim otrzymał ją pułkownik wojsk króla Jana Kazimierza -Henryk Denhoff herbu Dzik.

W latach 80-tych XVII w. Radzyń stał się dzierżawą wieczystą Stanisława Antoniego Szczuki, sekretarza królewskiego, podkanclerzego koronnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. On to wiosną 1688 roku rozpoczął budowę zamku według projektu A. Locciego. Założenie zakładało powiązanie widokowe i kompozycyjne rezydencji z miastem i kościołem.

Po śmierci Stanisława Antoniego Szczuki 19 maja 1710 r. właścicielką dóbr została jego córka Wiktoria żona Jana Stanisława Kątskiego, a po jego śmierci w ok.1731 r. Jana Cetnera.

Po śmierci Wiktorii w 1735 roku całą fortunę Szczuków i Kątskich odziedziczyła jej córka z pierwszego małżeństwa Marianna Kątska, która w 26 grudnia 1741 r. poślubiła Eustachego Potockiego. Potoccy rozpoczęli przebudowę radzyńskiej rezydencji według projektu Jakuba Fontany. Pracami w parku kierował ogrodnik Jan Dawid Knackkfus.

Po śmierci Potockich w 1768 roku.

Potoccy mieli ośmioro dzieci. Córkę Cecylię Urszulę i synów Kajetana, Ignacego, Jerzego Michała, Stanisława Kostkę, Seweryna Franciszka (zmarł w dzieciństwie), Jana Nepomucen, Eryk, Ubalda Karola (zmarł w dzieciństwie). Po śmierci Potockich dobrami zarządzała rada rodzinna na czele z Franciszkiem Salezym Potockim. Według pierwszego podziału, dokonanego w 1771 r. miasto Radzyń wraz z otaczającymi go wioskami folwarkiem otrzymał Kajetan-najstarszy z synów. W końcowych rozrachunkach (1779 r.) klucz radzyński wraz z pałacem przypadł najpierw Stanisławowi, a ostatecznie Janowi. Zanim doszło do podziału schedy, majątek w czteroletnią dzierżawę objęła siostra zmarłego, Katarzyna, opiekunka małoletnich spadkobierców. Działów dokonano po dojściu do pełnoletności wszystkich braci.

Kajetan Potocki zmarł 31 sierpnia 1802 roku zrujnowany finansowo. Nie zostawił potomstwa.

W 1786 r. w związku z trudnościami finansowymi Jan Nepomucen Eryk wspólnie z bratem Ignacym zaciągali pożyczki u bankierów holenderskich pod zastaw hipoteki dóbr radzyńskich. Wobec niespłacenia pożyczki w terminie, Radzyń oddano pod sądową licytację. Do czasu licytacji majątku synowie wciąż musieli utrzymywać rezydencję na podobnym, jak w czasach Marianny i Eustachego poziomie.

roku (wg w 1799.² lub 1802 r.³) roku dobra radzyńskie znalazły się w rękach Anny z Zamoyskich Sapieżanki. Anna Sapieżyna w 1818 r. umieściła w pałacu szkołę elementarną i mieszkanie dla nauczyciela, która była utrzymywana na jej koszt.

W 1823 r. właścicielami zostali córka Anny Sapieżanki - Anna i jej mąż Adam Czartoryski.

W styczniu 1831 r. (1934 (?)) dobra wraz z pałacem stają się własnością Antoniego Korwina Szlubowskiego. Jego żoną była Kunegunda Karska z którą miał pięcioro dzieci: Józefa, Stanisława Floriana, Feliksa, Marię, Konstancję.

W 1848 r. po śmierci Antoniego Korwina Szlubowskiego w wyniku działów rodzinnych dziedzicem Radzyna został Stanisław Florian Szlubowski, który dzięki energii i przedsiębiorczości wzmocnił

1. *Radzyń Podlaski Miasto i rezydencja*, Radzyń Podlaski 2011 r. Str. 71-94

2. *Radzyń Podlaski Miasto i rezydencja*, Radzyń Podlaski 2011 r. Str. 71-94

3. *Radzyń Podlaski Miasto i rezydencja*, Radzyń Podlaski 2011 r. Str. 60

pozycję gospodarczą dóbr. Najkorzystniejsze z jego inicjatyw to budowa cukrowni oraz rozwój hodowli owiec.

Żoną Stanisława Floriana Szlubowskiego była Bogumiła Bronisława Korwin Prendowska. Mieli czwórkę dzieci: Henryk, Maria, Konstancja i Bronisław.

22 kwietnia 1895 roku zmarł Stanisław Florian Szlubowski. Jeszcze za jego życia synowie otrzymali część z rodzinnych włości. Część majątku Białka i Kostunin została wydzielona dla Henryka Szlubowskiego. Dziedzicem dóbr radzyńskich został Bronisław Szlubowski. Jego żoną była Zofia Chłapowska. Krótko po ślubie Bronisław został częściowo sparaliżowany. Małżeństwo było bezdzietne.

Pomimo kalectwa majątek był bardzo dobrze zarządzany. Dobra składały się z czterech folwarków i funkcjonujących zakładów przemysłowych: gorzelnii, cegielni, tartaku, młyna i miejsc eksploatacji torfu.

Okres I Wojny Światowej to nie tylko zniszczenia majątku, ziem i zakładów przemysłowych, ale również pałacu radzyńskiego. Radykalne pogorszenie sytuacji materialnej i konieczność naprawy zniszczeń zmusiły Szlubowskich do przekazania budynku wraz z najbliższym otoczeniem (łącznie 35 mórg) władzom II Rzeczypospolitej. Przekazania dokonano 29 maja 1920 roku.

Szlubowscy osiedlili się w pałacyku na Guberni.

W czasie wojny w pałacu był szpital.

W lipcu 1944 roku po spaleniu przez Niemców archiwum radzyńskiego spłonęły również mury i wnętrza pałacu.⁴

W 1950 roku rozpoczęto odbudowę, ale do użytkowania obiekt oddano w latach 60-tych.

3. Analizy historyczne

3.1. Analiza stanu istniejącego

Analizę wiekową wykonano w oparciu o opracowanie Najstarsze drzewa w Polsce Cezarego Pacyniaka z 1992 roku w której autor dokładnie określa wiek drzew licząc liczbę słoików pobranych z drzewa przy pomocy świdra Presse'a. ⁵Drzewa badane są w różnych rejonach Polski.

Przedziały wiekowe drzewostanu wykonano w oparciu o wykaz właścicieli dóbr.

1710 r.- 1768 rok Marianna i Eustachy Potoccy – budowa barokowej rezydencji. (256 lat)

1768 r. - 1823 rok – Rodzina Potockich

w 1799. lub 1832 r. - 1834 rok - okres Anny z Zamoyskich Sapieżanki

1831 r.(1834 ?) - 1860 rok- prace renowacyjne w rezydencji - Rodzina Szlubowskich

1860 r. - 1920 r. Rodzina Szlubowskich

1920 r. – 2024 rok – Skarb Państwa

Niestety nie zachowały się dokumenty i plany obrazujące prace przeprowadzane na terenie ogrodu radzyńskiego. Przemiany założenia można prześledzić jedynie w oparciu o analizę wiekową drzewostanu, ślady terenowe oraz zachowane opisy, mapę z początku XIX w.

Z analizy wiekowej wynika, że na terenie głównego wnętrza ogrodowego nie ma drzew z okresu budowy rezydencji przez Potockich oraz z okresu, gdy rezydencja należała do synów Marianny i Eustachego Potockich oraz Anny z Zamoyskich Sapieżanki.

W okresie, gdy Radzyń należał do Potockich nie zmieniono barokowego charakteru rezydencji. To zostało zagwarantowane zapisem w dokumentach spadkowych. W okresie Anny z Zamoyskich

4. *Radzyń Podlaski Miasto i rezydencja*, Radzyń Podlaski 2011 r. Str.60

5. *Cezary Pacyniak, Najstarsze drzewa w Polsce, przewodnik PTTK "Kraj" Warszawa 1992 rok*

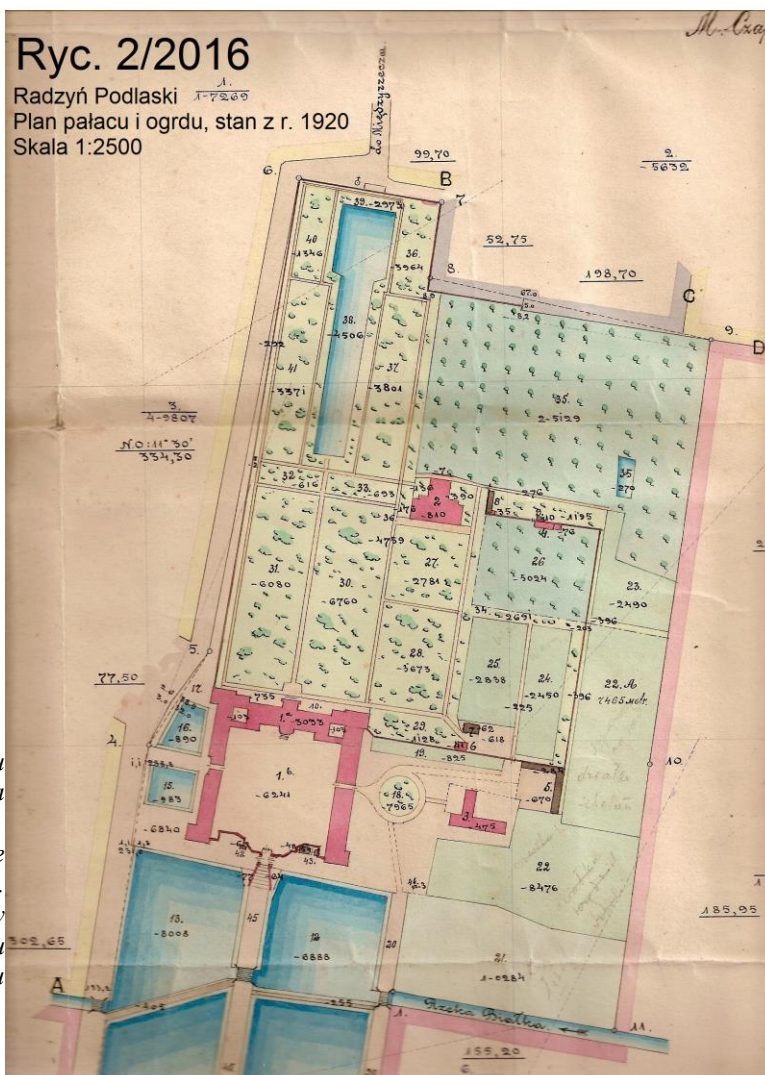
Sapieżanki, a później Anny i Adama Czartoryskich także zapewne nie przeprowadzano żadnych większych zmian.

Dokładny analiza głównego salonu ogrodowego z okresu Potockich załączona jest w części Analiza kompozycji głównego wnętrza ogrodowego (rys nr 1 i 2)

W styczniu 1831 r. dobra wraz z pałacem stają się własnością Antoniego Korwina Szlubowskiego i prawdopodobnie w tym okresie rozpoczyna się powolne zatracanie barokowego charakteru rezydencji. W parkach, od wielu lat modne są już rozwiązania naturalistyczne. Więc i w radzyńskim założeniu zaczęto wprowadzać nowe gatunki w tym także i iglaste. Pojawiają się nasadzenia na dawnym głównym parterze ogrodowym. Są to: nr 180 Jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* o obwodzie 363 cm i dwa modrzewie o nr 192 i 193 *Larix decidua* o obwodach 409 i 303 cm. oraz klon pospolity *Acer platanoides* o obwodzie 246 cm. Uzupełniano także dawne aleje lipowe i nasadzenia na wyniesieniu.

W latach 60-tych XIX w. w pałacu przeprowadzono renowację. Prawdopodobnie także dobudowano skrzydło na tyłach oranżerii. Prace niewątpliwie objęły też teren parku. Z tego okresu pochodzą liczne nasadzenia niestety wiele z nich w miejscach powodujących zacieranie barokowego układu. Są to nasadzenia na skarpach głównego wglębienia i w obrębie pochylni.

W 1920 roku Szlubowscy przekazali rezydencję na Skarb Państwa, co wiązało się z pracami remontowo-adaptacyjnymi przeprowadzonymi w pałacu i parku. Z tego okresu pochodzi wiele nasadzeń. Wprowadzono nowe gatunki takie, jak dęby czerwone (*Quercus rubra*), klony w odmianach (*Acer* sp.), kasztanowce (*Aesculus hippocastanum*) i wiązy (*Ulmus* sp.), a nawet orzech czarny (*Juglans nigra*). Dochodzi do zasadzenia głównego parteru barokowego. Z 1930 roku pochodzą nasadzenia dębów czerwonych na głównym parterze po wschodniej stronie. Te szybko rosnące drzewa osiągnęły już znaczne rozmiary.

Plan nr 1. Radzyń Podlaski. Plan pałacu i ogrodu, stan z roku 1920. Skala 1:2500,

Archeologiczne badania wyprzedzające sierpień 2016 roku Tomasz Pietrzela. (Oryginał: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim. Zespół hipoteka w Radzynie Podlaskim, sygn. 264)

W oparciu o plan z 1920 roku można stwierdzić, że trzon układu drogowego założenia nie uległ zmianie. Zachowane są aleje na osi północ-południe i wschód-zachód. Nastąpiły już pewne przebudowy. Likwidacji uległa szeroka aleja podkreślająca główną oś założenia. W jej miejsce pojawiła się wąska ścieżka obsadzona krzewami i winobluszczem na drewnianej konstrukcji. Zlikwidowano szeroki plac przed pałacem i plac na skrzyżowaniu głównych osi którą zapewne podkreślała fontanna.

Zdj. nr 1. Główny salon ogrodowy. Stan ok. 1930 roku. Źródło: www.fotopolska.eu

Zdj. Nr 2. Zdjęcie lotnicze. Stan ok. 1930 roku. Źródło: Gerard Ciolek, *Ogrody polskie i przemiany treści i formy, Budownictwo i architektura*, 1954 rok

Zdj. nr 3. Główny salon ogrodowy. Stan ok. 1930 roku. Źródło: www.fotopolska.eu

Po lewej stronie zdjęć nr 2 i 3 widać niewielkie modrzewie nr inw. 192 i 193, które obecnie mają już duże rozmiary. Przy elewacji pałacu widać też świerki.

Zdj. nr 4. Ogrodowe wejście do pałacu. Stan 1933 rok. Źródło: www.fotopolska.eu

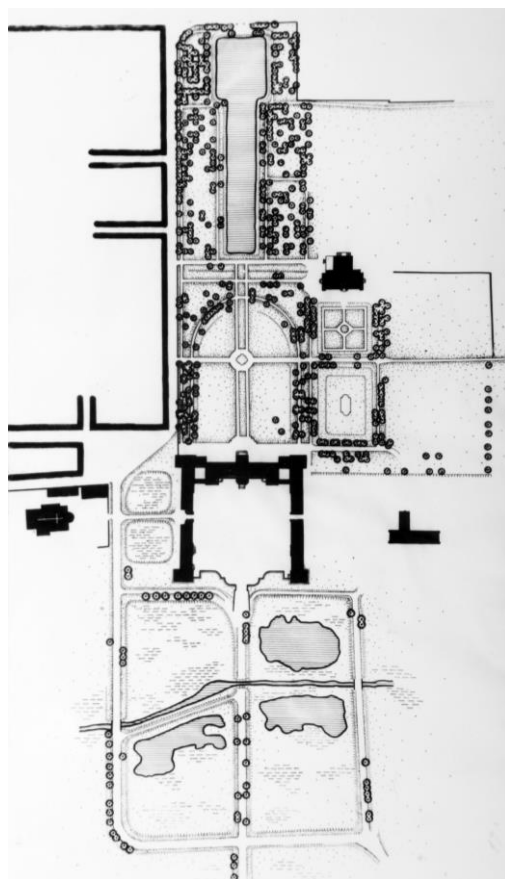
Zdj. nr 5. Główny salon ogrodowy. Stan 1933 rok. Źródło: www.fotopolska.eu

Pojawiają się niskie żywopłoty i nasadzenia bardzo modnych w latach 20/30-tych XX wieku dali.

Zdj. nr 6. Klatka schodowa w radzyńskim pałacu. W oknie widać fontannę stan 1942 rok. Narodowe Archiwum Cyfrowe sygn. 3/2/0/-/8755

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Zdj. nr 7. Fragment zdjęcia lotniczego przedstawiającego pałac i park. Stan z września 1944 roku. Źródło: www.fotopolska.eu, zdjęcie #252 Oryginał: Narodowe Archiwum Stanów Zjednoczonych.

Plan nr 2. Stan założenia w Radzynie Podlaskim w 1942 roku. Inwentaryzacja Gerarda Ciołka⁶

Zdj. nr 8. Fragment zdjęcia lotniczego przedstawiającego pałac i park. Stan z września 1944 roku. Powiększenie salonu ogrodowego

6. Gerard Ciołek, Ogrody polskie i przemiany treści i formy, Budownictwo i architektura, 1954 rok, str. 86

Tuż przed II Wojną Światową przeprowadzono prace na terenie parku. W rozwiązaniach projektowych starano się nawiązać do układu barokowego. W tym okresie istniało jeszcze archiwum Potockich zawierające oryginalne plany. Na terenie salonu ogrodowego odtworzono szeroką aleję podkreślającą główną oś założenia, ale wewnątrz niej wprowadzono trawnik lub rabatę kwiatową. Na skrzyżowaniu głównych osi odtworzono placik z fontanną. Na zdjęciu lotniczym z 1942 roku wyraźnie widać, że nie był okrągły ale wydłużony na osi wschód-zachód. Wewnątrz był zbiornik. Nie wiadomo czy jego bornica miała barokowy, oryginalny kształt. Zbiornik ozdabiała fontanna typowa dla XX wieku. Jej kształt widoczny jest na zdjęciu nr 6 - czasza na wysokim postumencie. Taki układ potwierdza inwentaryzacja wykonana przez Edwarda Ciołka w 1942 roku.

Na pomiarach z 1942 roku nie zaznaczono drzew w obrębie głównego wnętrza ogrodowego. Zapewne były wtedy jeszcze dość małe. Wydaje się, że Ciołek naniósł na plan tylko starodrzew parkowy.

Kolejne nasadzenia pochodzą z okresu odbudowy pałacu. Już w 1946 roku rozpoczęto sadzenie drzew. Wprowadzono nasadzenia na głównym parterze i po zachodniej stronie głównej osi założenia.

Kolejna duża grupa nasadzeń to lata 70 - te i też są związane czasowo z kolejnym remontem pałacu. Dużo drzew wprowadzono także i w późniejszych latach.

W latach 90-tych usunięto drzewa rosnące przed pałacem na głównym parterze.

Mimo wielu dosadzeń drzew, które zacierały i deformowały oryginalny układ kompozycyjny w znacznym stopniu zachował się układ ścieżek parkowych i oryginalne ukształtowanie terenu.

Zdj. nr 9. Drzewa zarastające główny salon ogrodowy. Stan lata – 90-te. Źródło archiwum autorki

3.2. Analiza kompozycji głównego wnętrza ogrodowego.

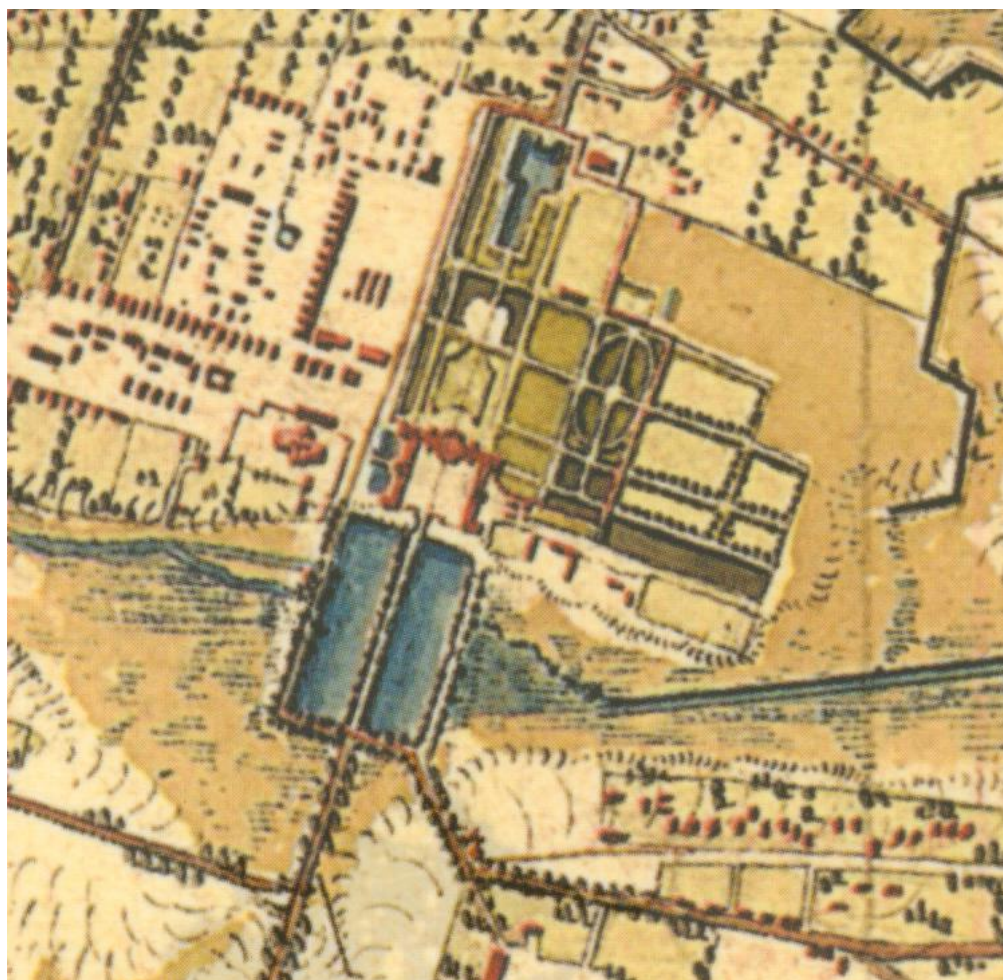
Podstawą do opracowania jest Mapa Mayera von Hendensfelda z lat 1801 – 1809, badania terenowe, analizy porównawcze z rozwiązaniami Jakuba Fontany, rozwiązaniami dla zrealizowanych rezydencji za granicą i na terenie Polski w Białymstoku czy Wilanowie oraz ogólne zasady komponowania ogrodów barokowych.

Barokowy ogród był ściśle powiązany z bryłą budynku i tworzył jedną całość kompozycyjną. Przestrzeń ogrodu komponowano tak, jak bryłę pałacu. Stosując inne tworzywo, wyodrębniano w nim rozmaite wnętrza o różnorodnym przeznaczeniu użytkowym. Geometrycznie kształtowane elementy roślinne: szpalery, boskiety, aleje, a także ukształtowanie terenu wydzielają poszczególne wnętrza, jak salony, sale, gabinety. W całej kompozycji wyraźnie zaznaczało się dążenie do kontrastu płaskich parterów z wysokimi ścianami boskietów, szpalerów czy bryłą pałacu. Kompozycja radzyńskiego

założenia składała się z trzech głównych elementów-ogrodu wodnego, pałacu i ogrodu spacerowego. Pałac był dominantą, a poszczególne elementy kompozycyjne sytuowano wzdłuż głównej osi symetrii wspólnej dla pałacu i ogrodu.

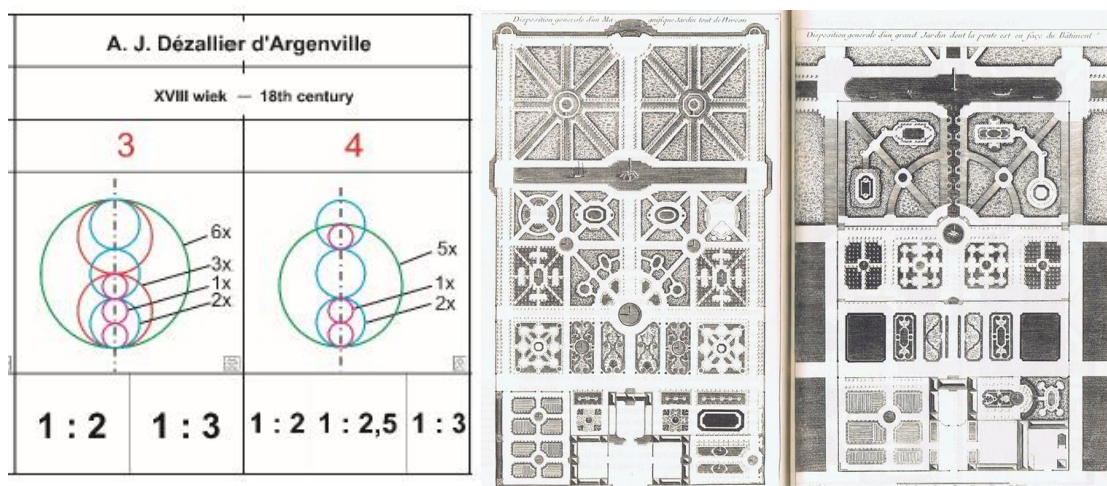
Główny salon ogrodowy w bezpośrednio przed pałacem zamknięty był półkoliście wyniesieniem z boskietami. Oś poprzeczną podkreślała aleja. Na skrzyżowaniu z osią główną zapewne była fontanna. Od strony miasta z ogrodu prowadziła brama z sześcioma słupami-po trzy z każdej strony. Kolejna oś poprzeczna była za boskietem i przebiegała wzdłuż północnej elewacji oranżerii.

Przy projektowaniu radzyńskiego ogrodu Jakub Fontana niewątpliwie nawiązywał do teoretycznych rozwiązań Antoine Joseph Dézallier d'Argenville (1680–1765), sekretarza Ludwika XIII. Jego teorie sformułowane w słynnym wzorniku barokowej sztuki ogrodowej pt. „La théorie et la pratique du jardinage” zostały opublikowane po raz pierwszy w 1709 roku. Autor przedstawił w swojej pracy przykładowe projekty ogrodów, opracowania fragmentów kompozycji oraz wiele praktycznych informacji dotyczących technicznych rozwiązań realizacyjnych. To niezwykle popularne w ówczesnych czasach opracowanie przetłumaczono na języki: niemiecki w 1731 roku i angielski w 1743 roku.”...⁷

Mapa nr
1. Mapa
Mayera
von
Hendensfe
lda z lat
1801 –
1809
Oryginał
Archiwum
Wojenne
w Wiedniu

7. MIŁOSZ T. WALERZAK, DARIUSZ ŚWIERK, MICHAŁ KRZYŻANIAK, PIOTR URBAŃSKI, Nauka Przyroda Technologie 2015 Tom 9 Zeszyt 3 #35 ISSN 1897-7820 <http://www.npt.up-poznan.net> DOI: 10.17306/J.NPT.2015.3.35 Dział: Ogrodnictwo Copyright © Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

Zdj. nr 10. Rysunki teoretycznych podziałów ogrodów barokowych projektowanych przez A. J. Dézalliera d'Argenville'a (opr. M. T. Walerzak)

Po wykonaniu analiz kompozycji głównego wnętrza ogrodowego dużym zaskoczeniem był fakt, że obecnie proporcje i wielkości poszczególnych części nie są oparte na zasadach wynikających ze złotego podziału, cechy charakterystycznej dla baroku. Poszczególne elementy składowe ogrodu powinny być w stosunku 1:2 lub 1:3 i mieć powtarzalną wielkość, która tworzy jedną całość. W radzyńskiej rezydencji tak nie jest. Odległość od pałacu do osi pierwszej bramy wynosi 78,8 m. natomiast odległość od osi pierwszej bramy do osi drugiej bramy wynosi 81,9 m. Tego typu rozbieżności są niedopuszczalne w rozwiązaniach barokowych.

Okazuje się, że podczas rozbudowy oranżerii (prawdopodobnie pod koniec XIX w. lub na początku XX w.) przesunięto drugą bramę o 3,1 m w kierunku północnym, by jej oś znalazła się w osi schodów dobudówki. (Zał. Rys. nr 2.)

Główna oś założenia przebiegała przez środek całego układu i była wspólna dla pałacu i ogrodu. Podkreślała ją aleja, której szerokość odpowiadała szerokości głównego ryzalitu pałacu i wynosiła 10,7 m. Od północnej strony, na osi całość zamykała brama. Ustawienie słupów bramnych pokrywało się z szerokością alei głównej i pasów dzielących aleję główną. Aleja prowadzona na osi pałacu wznosiła się pochylnią na teren z boskietami. Zgodnie z zasadami komponowania ogrodów barokowych na północnym zamknięciu wyniesienia, za oranżerią powinien być mur oporowy ze schodami do ogrodu położonego na drugim tarasie. Mur powinien mieć ozdobną balustradę. Często dodatkowo ozdabiały go rzeźby. Takie rozwiązania są zarówno w Białymstoku jak i w Wilanowie.

Zdj. nr 11. Wilanów. Źródło <https://archiwum.rp.pl/>

Zdj. nr 12. Białystok. Źródło <https://antekwpodrozy.pl/>

Na osi założenia powinny być schody na niższy poziom ogrodu. Schody poprzedzał taras szerokości głównej osi założenia. Od niego odchodziły dwa biegi schodów. W rozwiązaniach wcześniejszych schody były jednobiegowe. W późniejszych pojawiły się spoczniki. Na osiach alej bocznych zapewne nie było schodów, natomiast ścieżki ogrodowe miały swoją kontynuację w dolnym ogrodzie.

Zdj. nr 13. Schody z głównego tarasu-przykładowy wygląd I

Zdj. nr 15. Wgłębnik przed oranżerią w Großsedlitz (www.sumflower66.eu)

Zdj. Nr 16. Szpaler półpełny. A. J. Dézallier d'Argenville, *La Théorie et la pratique du jardinage*, Paris 1709.
Bibliothèque de l'Université de Heidelberg.

Poniżej tego typu szpaler na głównym parterze ogrodu w Herrenhäusern w Niemczech.

Zdj. nr 17. Główny parter Herrenhäusern. Lipowy szpaler półpełny tzw. włoski (Marco Reinhart, Google Maps)

W „opisie parafiiów” z 1783 roku jest wzmianka o ogrodzie ...” wspaniały, z oficynami dla ogrodnika, oranżeryją i trepauzem, murowane, w którym różnych drzew fruktowych, kwiatów i innych rzeczy do widzenia oko ludzkie pobudzających”...⁸ Z tego opisu wynika, że w ogrodzie były wystawiane drzewka pomarańczowe w donicach. Zimą przechowywane w cieplarni-trepauz. Wspomniane są także kwiaty, które mogły być posadzone tak jak w Białymstoku, gdzie wokół głównego parteru jest kwiatowa obwódka ujęta w niski żywopłot bukszpanowy-na zdjęciu poniżej.

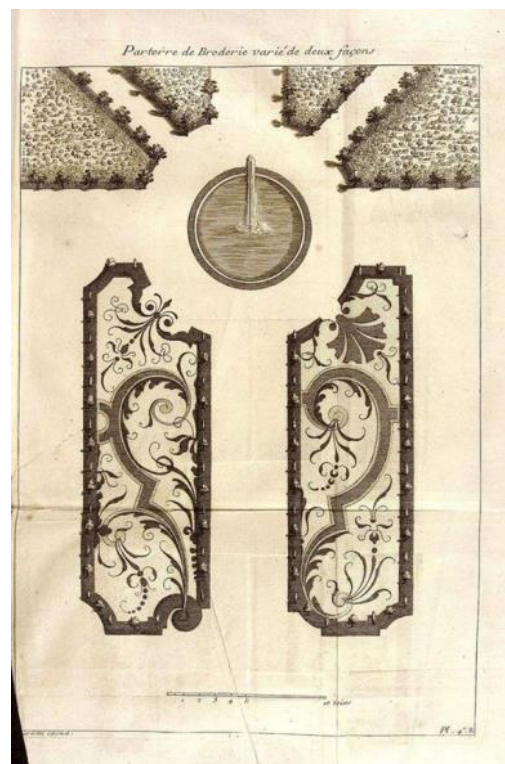
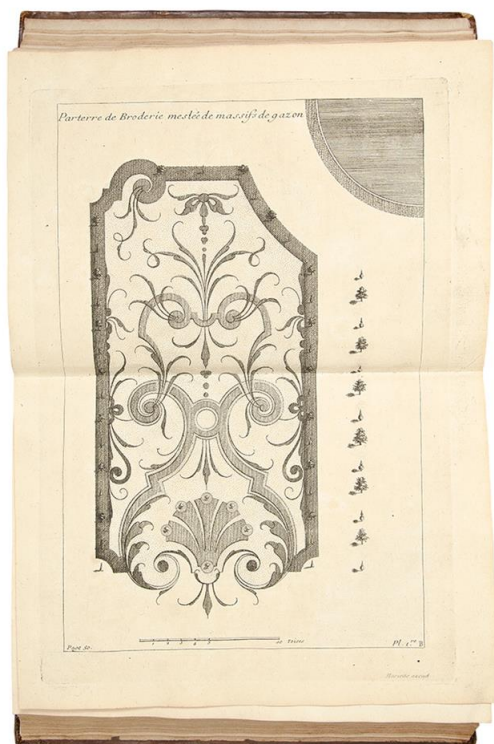
Zdj. nr 18. Obsadzone kwiatami partery w ogrodzie Branickich w Białymstoku ([www.ania on tour 2011](http://www.ania.on.tour); www.karer.eu)

⁸ Bartczakowa Aldona, Jakub Fontana architekt warszawski XVIII w PWN Warszawa 1970 r. str. 87

Zdj. nr 19. Bordiura wokół parteru w Grossedlitz.
<https://www.weekendownik.pl/niemcy-barokowe-ogrody-grossedlitz>

Nie wiadomo jak wyglądał parter w Radzynie ale niewątpliwie znane były Fontanie wzorniki niemieckie i francuskie, a także rezydencje we Francji, Niemczech, Austrii. Znał także białostocką rezydencję Branickich w której także prowadził prace projektowe. Na zdjęciach poniżej przykładowe rozwiązania barokowych parterów haftowych.

Zdj. nr 20. Przykłady rozwiązań parterów haftowych. *La Theorie et la Pratique du Jardinage Ou l'on traite A fond des beaux Jardins apellés communément les Jardins de Propreté, comme sont les Parterres, les Bosquets, les Boulingrins, etc... / par Antoine Joseph Dezallier d'Argenville / A Paris, chez Jean Mariette, 1709* - Bibliothèque de l'Université de Heidelberg.

Zdj. nr 21. Belvedere Palace, Wiedeń, Austria (www.dreastime.eu)

Zdj. nr 22. Partery głównego wnętrza ogrodowego w Chateau de Vaux-le-Vicomte. Źródło <https://x.com/ChateauVLV/status>

Za poprzeczną główną osią założenia był prosty parter trawiasty nie ozdobiany żadnym wzorem zaprojektowany tak, by wydobyć piękno fontanny.

Z Mapy Mayera von Hendensfelda wynika, że parter ozdabiały cztery rzeźby: dwie przy pałacu na skraju parterów i dwie ramujące oś główną. Niewątpliwie rzeźb było więcej. Być może te były znaczniejsze, okazalsze i dlatego zaznaczone zostały na mapie. Latem ozdobą parterów były kwiaty i

drzewka w kubłach i donicach wynoszone z oranżerii: agapantusy, oleandry, drzewka cytrynowe, figowe i wiele innych. Zazwyczaj ustawiano je na nawierzchni głównej alei lub w bordiurze parterów. W centralnej części salonu ogrodowego, na skrzyżowaniu dwóch głównych osi założenia niewątpliwie był plac ozdobiony fontanną z prostym „piuropuszem” wody bez żadnych rzeźb czy ozdób.

4. Istniejący stan zagospodarowania

Teren objęty opracowaniem zlokalizowany jest przy ulicy Jana Pawła II. Jest to część centralna przed pałacem Potockich tzw. Główny salon ogrodowy przed ogrodową elewacją pałacu. Na terenie są dwie asfaltowe ścieżki i ślady ścieżek o nawierzchni żwirowej oraz przebieg w poprzek salonu. Przy zachodnim murze, w skarpie zlokalizowany jest dawny szalet. W części parkowej jest, stary drzewostan z podrostem i nasadzeniami. Całość jest zaniedbana i wymaga pielęgnacji.

5. Inwentaryzacja zieleni wraz z projektem gospodarki drzewostanem

Radzyń Podlaski Aktualizacja inwentaryzacji zieleni wraz z wytycznymi do gospodarki drzewostanem z kwietnia 2016 roku. Stan wrzesień 2024 rok
opracowała; mgr inż. Dorota Pape, arch. kraj. Sławomir Olecki

W projekcie gospodarki drzewostanem postanowiono usunąć drzewa, które uniemożliwiają odtworzenie barokowego założenia oraz drzewa chore i zagrażające. Zdecydowano, że w alejowych nasadzeniach lipowych należy pozostawić klony, które osiągnęły już znaczne rozmiary i tworzą aleje. Drzewa rosnące przy murze oporowym ze schodami do ogrodu położonego na drugim tarasie zostały zinwentaryzowane i określono ich wiek. Gospodarka drzewostanem w tym obszarze zostanie wykonana po podjęciu decyzji nt. muru oporowego. Dotyczy to drzew o nr 13 i 15-50.

Nr	Gatunek	obwód (cm)	Średnica korony (m)	Wysokość (m)	Uwagi	Przeznaczenie	Analiza wiekowa
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Acer pseudoplatanus	200	8	15	jeden przewodnik wyłamany na wys.5m, drugi na wys.10m		1900 rok
2.	Tilia cordata	85	5	5			
3.	Acer platanoides	179	12	20	posusz 5%		1926 rok
4.	Ulmus laevis	218	12	20	posusz 5%		1946 rok
5.	Acer platanoides	218	10	20			1905 rok
6.	Tilia cordata	98	5	14	posusz1%,		
7.	Acer platanoides	100	5	16			
8.	Acer platanoides	131	6	16	posusz 3%		1950 rok
9.	Acer platanoides	75	10	20			
10.	Tilia cordata	195	5	15	Listwa mrozowa		1934 rok
11.	Tilia cordata	145	5	20			1957 rok
12.	Acer platanoides	112	5	18	ubytek na pniu 10x30cm.Zalewa		
13.	Acer platanoides	185	8	20			1923 rok
14.	Tilia cordata	153	7	20			1953 rok

15.	Acer platanoides	156	8	20	odcięty przewodnik śr.50cm na wys.2m.		1938 rok
16.	Brak drzewa						
17.	Acer platanoides	115	6	15	korona wysoko zdeformowana, ślad po odciętym przewodniku.		
18.	Tilia cordata	96	5	15			
19.	Brak drzewa						
20.	Acer platanoides	123	7	15	ślady po cięciach konarów.Posusz 5%		
21.	Quercus rubra	276	20	25	dwa przewodniki, posusz 10%.		1912 rok
22.	Tilia cordata	146	8	20			1957 rok
23.	Tilia cordata	82	3	12	jednostronna korona, ubytki na pniu po usuniętych konarach. Gniazdo gawrona		
24.	Tilia cordata	136	5	15	pochylona na park		1961 rok
25.	Acer platanoides	98	5	15	krzywy, korona wysoko, ślady po usunięciu konarów.		
26.	Acer platanoides	201	10	25	Ułamany jeden przewodnik, ubytek przykorzeniowy 0- 1,6m szer.30cm, pusty pień.		1914 rok
27.	Acer platanoides	173	7	20	odcięty jeden przewodnik na wys. 2m śr.30cm		1920 rok
28.	Ulmus laevis	236	10	25			1933 rok
29.	Acer pseudoplatanus	72	4	10			
30.	Acer pseudoplatanus	59	4	10	rozłupany pień 0-2m szer.10cm		
31.	Acer pseudoplatanus	45	4	10			
32.	Fraxinus excelsior	155	5	20	Posusz 20%. Gniazdo gawrona		1950 rok
33.	Fraxinus excelsior	199	12	25	Posusz 30%. Gniazdo gawrona		1928 rok
34.	Acer platanoides	98	7	20	zniekształcona korona, dwa przewodniki		
35.	Fraxinus pennsylvanica	78	4	15	dwa przewodniki		

36.	Acer platanoides	98	5	15	dwa przewodniki. Posusz 5%		
37.	Acer platanoides	162	10	20	posusz 5%		1935 rok
38.	Aesculus hippocastanum	44	4	4	Podniesiona korona		
39.	Fraxinus pennsylvanica	71	5	15	posusz 10%, pochylony		
40.	Fraxinus pennsylvanica	77	5	15	pochylony		
41.	Tilia cordata	162	10	20	trzy przewodniki jeden ucięty na 12 m.Drugi i trzeci suche		1946 rok
42.	Acer platanoides	142	7	20	korona na wys.15m, krzywy, zniekształcony pień		1946 rok
43.	Acer platanoides	135	10	20			1950 rok
44.	Acer platanoides	116	5	20	posusz10%, dwa przewodniki		
45.	Acer platanoides	119	8	20	dwa przewodniki, wysoko korona		
46.	Acer platanoides	226	20	25	Gniazdo gawrona		1900 rok
47.	Tilia cordata	82	4	20			
48.	Tilia cordata	92	7	20			
49.	Acer platanoides	91	5	20			
50.	Acer platanoides	227	15	25	Zrakowacenia na pniu		1900 rok
51.	Tilia cordata	73	7	15			
52.	Acer platanoides	255	15	25			1885 rok
53.	Acer pseudoplatanus	123	5	20	Posusz 5 %		1946 rok
54.	Acer platanoides	67	5	15			
55.	Acer platanoides	100	5	20			
56.	Fraxinus excelsior	95	5	20	korona wysoko		
57.	Fraxinus pennsylvanica	103	6	15	mocno rozwidlona korona.	Usunąć ze względów zdrowotnych	
58.	Fraxinus pennsylvanica	105	5	15	ubytek na wys.1,3m 10x30cm, krzywy	Usunąć ze względów zdrowotnych	
59.	Ulmus laevis	307	10	25-30	ubytek przy podstawie- wypróchniały, obniżona korona		1906 rok
60.	Aesculus hippocastanum	268	15	20			1920 rok

61.	Acer platanoides	119	6	15			
62.	Acer negundo	59, 61	3+3	10	pochylony	Usunąć- nieprawidłow y gatunek	
63.	Aesculus hippocastanum	244	12	15	Ucięty przewodnik		1930 rok
64.	Ulmus laevis	230	8	25	Pochylone 20%, ubytek wgłębny na wys.4m po wy łamanym konarze.Posusz 5 %		1933 rok
65.	Tilia cordata	78	4	7			
66.	Tilia cordata	70	4	7			
67.	Tilia cordata	52	3	5		Usunąć rośnie w ścieżce na koronie skarpy	
68.	Tilia cordata	66	5	7		Usunąć rośnie w ścieżce na koronie skarpy	
69.	Tilia cordata	76	5	7		Usunąć rośnie na odtwarzanej skarpie	
70.	Fraxinus pennsylvanica	167	7	25		Usunąć rośnie na odtwarzanej skarpie	1934 rok
71.	Fraxinus pennsylvanica	196	12	25		Usunąć rośnie w ścieżce parteru	1920 rok
72.	Acer platanoides	225	13	25	posusz 5%		1900 rok
73.	Fraxinus excelsior	132	5	20	pochylony		1953 rok
74.	Acer platanoides	25	3	5			
75.	Fraxinus pennsylvanica	66	4	10	ubytek od 0,3-2m szer.10cm		
76.	Ulmus laevis	392	12	25	kołek po usuniętym konarze śr.20cm, na wys.7m, dziuple na wys.1 i 3m. Ubytek u podstawy		1873 rok
77.	Brak drzewa						
78.	Acer platanoides	26	3	5			
79.	Acer platanoides	100	5	15			

80.	Brak drzewa						
81.	Acer platanoides	126	7	20			1955 rok
82.	Brak drzewa						
83.	Acer platanoides	135	7	20	ułamany jeden przewodnik. Posusz 5%		1950 rok
84.	Acer platanoides	77	5	15		Usunąć rośnie w salonie	
85.	Fraxinus excelsior	253	7	25	ułamany jeden przewodnik na wys.18m.Posusz 5%	Usunąć rośnie w salonie	1902 rok
86.	Acer platanoides	68	5	15		Usunąć rośnie na koronie z elementami strzyżonymi	
87.	Acer platanoides	201	10	20		Usunąć rośnie na koronie z elementami strzyżonymi	1914 rok
88.	Fraxinus excelsior	226	12	25		Usunąć rośnie na koronie z elementami strzyżonymi	1915 rok
89.	Brak drzewa						
90.	Acer platanoides	32	2	5	posusz 20%, ubytek na pniu od 0-2m.Krzywy pień	Usunąć rośnie na odtwarzanej skarpie	
91.	Aesculus hippocastanum	92	5	12	ubytek na pniu na wys.1,5m 30x10cm. Zniekształcona korona	Usunąć rośnie na odtwarzanej skarpie	
92.	Ulmus laevis	141	4	20		Usunąć rośnie na koronie z elementami strzyżonymi	1965 rok
93.	Acer platanoides	127	5	20		Usunąć rośnie na koronie z elementami strzyżonymi	1955 rok
94.	Acer platanoides	121	7	20	zdeformowana, silnie rozwidlona korona,ucięty konar śr.20cm	Usunąć rośnie na koronie z elementami strzyżonymi	1955 rok
95.	Fraxinus excelsior	230	15	25	Posusz 5% (przewodnik)	Usunąć rośnie na koronie z elementami strzyżonymi	1915 rok

96.	Aesculus hippocastanum	99	5	15		Usunąć rośnie na odtwarzanej skarpie	
97.	Acer platanoides	110	5	15	zdeformowana korona		1964 rok
98.	Acer platanoides	225	12	25	posusz 10%, uformować i oczyścić koronę		1901 rok
99.	Tilia cordata	217	7	15	ubytek na pniu od 0,5-1,5m, szer.0,5m, pusty w środku, ubytki po wyłamanych konarach w koronie, ułamany przewodnik	Usunąć rośnie na odtwarzanej skarpie	1920 rok
100.	Brak drzewa						
101.	Robinia pseudoacacia	169	7	20	pochylona, zalana listwa mrozowa, posusz 10%, grzyb na pniu	Usunąć rośnie w ścieżce parteru	1951 rok
102.	Acer pseudoplatanus	144	7	20	jednostronna korona	Usunąć rośnie w parterze	1921 rok
103.	Robinia pseudoacacia	110	5	25	Wysoka korona	Usunąć rośnie w ścieżce parteru	1975 rok
104.	Aesculus hippocastanum	78	4	12		Usunąć rośnie w ścieżce parteru	
105.	Acer platanoides	45	4	10		Usunąć rośnie w ścieżce parteru	
106.	Quercus rubra	194	8	20	Pochylony 20%, posusz 5%	Usunąć rośnie w parterze	1946 rok
107.	Fraxinus pennsylvanica	185	7	20	Pochylony 30%	Usunąć rośnie w parterze	1946 rok
108.	Tilia americana	72	4	10		Usunąć rośnie w parterze	
109.	Tilia americana	85	5	10		Usunąć rośnie w parterze	
110.	Platanus x acerifolia	32	3	5	Usunąć rośnie w ścieżce parteru	Usunąć rośnie w skarpie	
111.	Acer pseudoplatanus	67	6	15		Usunąć rośnie w ścieżce parteru	
112.	Tilia americana	87	5	5		Usunąć rośnie w parterze	

113.	Fraxinus excelsior	165	10	20	ubytek na wys.1,5m, pochylony, korona asymetryczna, dwa przewodniki	Usunąć rośnie w parterze	1946 rok
114.	Fraxinus excelsior	129	5	20	pochylony	Usunąć rośnie w parterze	1955 rok
115.	Quercus rubra	258	12	25	lekko pochylony, posusz 15%, wyłamany konar na wys.5m	Usunąć rośnie w placu na skrzyżowaniu osi głównych	1920 rok
116.	Tilia americana	75	6	15		Usunąć rośnie w parterze	
117.	Brak drzewa						
118.	Tilia americana	66	5	15		Usunąć rośnie w parterze	
119.	Quercus rubra	363	20	25	Posusz 5%, duża huba na pniu	Usunąć rośnie w placu na skrzyżowaniu osi głównych	1930 rok sadzone w tym samym czasie co nr 122
120.	Quercus rubra	300	18	25	posusz 15%, jeden konar od strony osi suchy	Usunąć rośnie w placu na skrzyżowaniu osi głównych	1930 rok sadzone w tym samym czasie co nr 122
121.	Quercus rubra	75	5	15		Usunąć rośnie w placu na skrzyżowaniu osi głównych	
122.	Quercus rubra	240	10	25	posusz 15%, dwa przewodniki	Usunąć rośnie w parterze	1926 rok
123.	Juglans nigra	201	10	25	Posusz 5%,	Usunąć rośnie w parterze	1934 rok
124.	Quercus rubra	258	12	25	posusz 5%,	Usunąć rośnie w parterze	1920 rok
125.	Acer platanides	109	6	25	pochylony	Usunąć rośnie w parterze	1965 rok
126.	Acer pseudoplatanus	88	5	15	posusz 10%, korona krzywa, zniekształcona	Usunąć rośnie w parterze	
127.	Acer pseudoplatanus	67	3	12	ubytek na wys. 1m 0,2x0,3m, grzyb na pniu, wyciek	Usunąć rośnie w parterze	
128.	Quercus rubra	129	6	25	krzywy	Usunąć rośnie w parterze	1971 rok

129.	Quercus rubra	227	12	25		Usunąć rośnie w parterze	1931 rok
130.	Acer pseudoplatanus	89	4	15	lekko pochylony	Usunąć rośnie w parterze	
131.	Acer pseudoplatanus	105	5	20		Usunąć rośnie w parterze	1949 rok
132.	Brak drzewa						
133.	Quercus rubra	157	7	25	Pochylony	Usunąć rośnie w parterze	1960 rok
134.	Acer pseudoplatanus 'Purpureum'	91	4	15	złe ciecie korony- „czarcie miotły”	Usunąć rośnie w parterze	
135.	Acer pseudoplatanus 'Purpureum'	89	4	15	pochylony	Usunąć rośnie w parterze	
136.	Acer pseudoplatanus	97	5	15		Usunąć rośnie w parterze	
137.	Acer pseudoplatanus	100	7	15		Usunąć rośnie w ścieżce parteru	1952 rok
138.	Acer platanoides	66	5	15		Usunąć rośnie w ścieżce parteru	
139.	Larix decidua	190	12	20	rzadka korona	Usunąć rośnie w parterze	1913 rok
140.	Tilia americana	60	6	15		Usunąć rośnie w ścieżce parteru	
141.	Acer pseudoplatanus	112	7	15		Usunąć rośnie w ścieżce parteru	1944 rok
142.	Fraxinus pennsylvanica	143	6	20	ułamany jeden przewodnik na wys.5m, główny nawys.15m	Usunąć rośnie w skarpie	1947 rok
143.	Tilia cordata	267	4	15	Ucięte na 10 m. Ubytek szer 50 cm na dł. 2 m. W ubytku korzenie przybyszowe. Suchy konar.	Usunąć rośnie w skarpie	1900 rok
144.	Acer platanoides	153	10	25	Lekko pochylony		1940 rok
145.	Tilia cordata	244	7	15	ułamana na wys.15m,Usunąć rośnie w skarpie	Usunąć rośnie w skarpie	1909 rok
146.	Ulmus laevis	232	15	25			1933 rok
147.	Ulmus laevis	265	15	25			1922 rok
148.	Acer platanoides	212	12	25			1910 rok
149.	Fraxinus pennsylvanica	31	3	4		Usunąć zły gatunek	

150.	Acer pseudoplatanus	30	4	5			
151.	Ulmus laevis	290	11	25	ubytek wewnętrzny		1912 rok
152.	Tilia americana	42	2	3			
153.	Acer platanoides	174	12	25			1930 rok
154.	Acer platanoides	131	6	25			1952 rok
155.	Acer platanoides	149	6	25			1946 rok
156.	Acer platanoides	103	5	25			1967 rok
157.	Brak drzewa była Tilia cordata 293 cm						1887 rok
158.	Acer platanoides	177	9	25	źle ucięty konar śr.20cm.		1927 rok
159.	Brak drzewa						
160.	Ulmus laevis	113	5	15	pochylony		1976 rok
161.	Brak drzewa była Tilia cordata 313 cm						1877 rok
162.	Acer pseudoplatanus	74	4	20	ułamany konar, dziuple na wys.1,6m	Usunąć rośnie w salonie	
163.	Acer pseudoplatanus	111	4	15	pochylony, ubytek kory na wys. 1-5m szer.0,2m	Usunąć rośnie w salonie	1946 rok
164.	Tilia cordata	175	7	20	Listwa mrozowa	Usunąć rośnie na koronie z elementami strzyżonymi	1946 rok
165.	Acer pseudoplatanus	189	7	20		Usunąć rośnie w skarpie	1906 rok
166.	Tilia cordata	110	5	10	podsypane		
167.	Tilia cordata	98	5	10	podsypane		
168.	Brak drzewa Był Acer negundo 190 cm						
169.	Acer platanoides	146	7	15	podsypane		1940 rok
170.	Tilia cordata	31, 21,21	5	3	f. krzewiasta, dwa przewodniki z uszkodzona kora na ½ obwodu	Usunąć ze względów zdrowotnych	
171.	Acer platanoides	189	10	20			1920 rok
172.	Acer platanoides	157	7	20			1938 rok
173.	Brak drzewa						

174.	Ulmus laevis	35,46, 31	4	5	f. krzewiasta	Usunąć forma krzewiasta	
175.	Tilia cordata	396	12	25	mocno rozwidlona, założyć wiązanie w koronie		1838 rok
176.	Acer platanoides	171	10	20	Posusz 3%		1930 rok
177.	Acer platanoides	123	10	20	posusz 5%		1957 rok
178.	Brak drzewa						
179.	Tilia cordata-odrosty obok Tilia cordata	23,33, 19, 39 21,19, 19	2	3	odrosty ze starej lipy-f. krzewiasta	Usunąć forma krzewiasta odrost	
180.	Fraxinus excelsior	363	10	25	listwa mrozowa.Posusz 5%		1850 rok
181.	Tilia cordata	81	5	15	Źle odcięty jeden konar		
182.	Tilia cordata	45	4	15	niska korona, uszkodzenie na pniu		
183.	Tilia cordata	60	5	10	uszkodzony pień, ubytek na pniu, zrakowacenia, dziuple na wys.0,7m, źle usuwane konary		
184.	Ulmus laevis	267	12	25	posusz 10%, pochylony na salon, obniżyć, poprawić statykę, ubytek przykorzeniowy od 0- 0,7m szer 0,5m		1922 rok
185.	Tilia cordata	75	6	10	dziuple po źle usuniętych konarach		
186.	Tilia americana	64	5	10	podsypane		
187.	Acer platanoides	131	5	15	Posusz 5%, uszkodzenia w koronie-podocinać, podsypane		1952 rok
188.	Tilia cordata	58	4	7	Źle cięte konary		
189.	Acer platanoides	246	10	15			1889 rok
190.	Salix.x sepulcralis 'Chrysocoma'	204	10	10		Usunąć rośnie w rozbieranej toaletcie	
191.	Ulmus laevis	97	5	12	posusz 5%	Usunąć rośnie w rozbieranej toaletcie	

192.	<i>Larix decidua</i>	409	15	25	Pomnik Przyrody. W ubytku młody przewodnik. Ubytek kory na wys.0,3 do 5,5 m. Ubytek wgłębny na wys. 3 m.		1850 rok
193.	<i>Larix decidua</i>	303	12	25	Pomnik Przyrody		1850 rok
194.	<i>Tilia cordata</i>	86	4	7			
195.	<i>Tilia cordata</i>	183	4	20	Budka dla ptaków z obejmami- usunąć budkę		Prawdopodobnie 1920 rok
196.	<i>Ulmus laevis</i>	208	10	20			1946 rok
197.	<i>Tilia cordata</i>	207	10	20	Budka dla ptaków z obejmami- usunąć budkę		1926 rok
198.	<i>Tilia cordata</i>	165	5	12	Ułamany przewodnik na 11 m.		1946 rok
199.	<i>Tilia cordata</i>	230	10	20	odrosty przykorzeniowe,dzupła na wys.3,5mo szer. 0,5x1m. rozwidlenie V. Budka dla ptaków z obejmami- usunąć budkę		1920 rok
200.	<i>Tilia cordata</i>	224	10	20			1920 rok
201.	<i>Tilia cordata</i>	170	10	20			
202.	<i>Tilia cordata</i>	159	12	15	odłamany jeden przewodnik na wys. 15 m. Posusz 5 %		1950 rok
203.	<i>Tilia cordata</i>	70	4	7		Usunąć rośnie w skarpie	
204.	<i>Tilia cordata</i>	221	10	20			1920 rok
205.	<i>Fraxinus pennsylvanica</i>	70	4	6		Usunąć zły gatunek	
206.	<i>Tilia cordata</i>	208	10	20	odrosty przykorzeniowe		1926 rok
207.	<i>Tilia cordata</i>	158	7	12	zdeformowana korona		1950 rok
208.	<i>Acer pseudoplatanus</i>	99	5	15			
209.	<i>Robinia pseudoacacia</i>	164	10	15	pochylona na pałac, ubytek kory 0-4,5 m szer 0,5 m.	Usunąć rośnie w skarpie	1954 rok
210.	<i>Acer pseudoplatanus</i>	126	5	15	rak na pniu. Żle cięte konary	Usunąć rośnie w rozbieranej toalecie	1934 rok

211.	Brak drzewa była Tilia cordata 272 cm						1896 rok
212.	Brak drzewa była Tilia cordata 224 cm						1920 rok
213.	Tilia cordata	248	10	25	ułamany jeden przewodnik		1908 rok
214.	Tilia cordata	256	10	25	pochylone, pęknięte, ubytek od 0,2 do 1,1 m. Szer 0,5 m		1900 rok
215.	Populus x alba	279	20	25		Usunąć zły gatunek	1939 rok
216.	Quercus rubra	117	7	20	pochylony w kierunku względniaka		1976 rok
217.	Acer platanoides	199	15	25			1915 rok
218.	Tilia cordata	284	12	25	Rozwidlenie V w koronie, usychają przewodniki. Założyć wiązanie elastyczne w koronie 8T, dociąć usychające przewodnik		1887 rok

Wykaz nazw łacińskich i polskich

Aesculus hippocastanum	kasztanowiec biały
Acer platanoides	klon pospolity
Acer pseudoplatanus	klon jawor
Fraxinus excelsior	jesion wyniosły
Fraxinus pennsylvanicum	jesion pensylwański
Juglans nigra	orzech czarny
Larix decidua	modrzew pospolity
Platanus x acerifolia	platan klonolistny
Populus x alba	topola biała
Quercus rubra	dąb czerwony
Robinia pseudoacacia	robinia akacjowa
Salix x sepulcralis 'Chrysocoma'	wierzba płacząca
Tilia cordata	lipa drobnolistna
Tilia americana	lipa amerykańska
Ulmus laevis	wiąz szypułkowy

6. Ideowa koncepcja głównego wnętrza ogrodowego

W rozwiązaniach projektowych starano się odtworzyć barokowy wygląd głównego wnętrza ogrodowego planowanego przez Jakuba Fontanę.

Główne wnętrze zlokalizowane jest przed ogrodową elewacją pałacu wzdłuż głównej osi założenia wspólnej dla pałacu i ogrodu. Od wschodu i zachodu zasięg wnętrza wyznaczają aleje lipowe prowadzone na wyniesieniach. Od północy zasięgiem jest aleja biegnąca na osi wschód-zachód od drugiej bramy w kierunku oranżerii.

W projekcie zakłada się odtworzenie barokowej formy głównej osi założenia, uczynienie wnętrza głównego parteru ogrodowego, odtworzenie oryginalnego ukształtowania terenu, fontanny oraz zieleni. Nie odtwarza się rysunku parteru haftowego. Zdecydowano, że przed jego odtworzeniem konieczne jest wykonanie badań archeologicznych. Jednak ze względu na fakt iż teren głównego salonu był porośnięty drzewami wyniki mogą nie być zadowalające.

Na obecnym etapie opracowania nie odtwarza się muru oporowego ze schodami. Ta część parku też wymaga rozpoznania archeologicznego.

Ukształtowanie terenu.

Fundamentalne dla odtworzenia tej części ogrodu jest uczynienie ukształtowania terenu. W projekcie odtworzono wyniesienie terenu zamykające salon od północy. Ustalono rzędną 148,30 mnpm. i wynika z rzędnej zachodniego wejścia do oranżerii. Uczyniono istniejące jeszcze w terenie skarpy ograniczające partery oraz wyniesienia alej wyznaczających granicę parteru od wschodniej i zachodniej strony. Przy wszystkich zakończeniach wyniesień powinny być pochylnie schodzące do rzędnej 147,58 mnpm. Rzędna wynika z rzędnej głównych schodów z pałacu.

Główny salon ogrodowy

Zasięg parteru haftowego jest ściśle powiązany z elewacją pałacu i zawiera się pomiędzy cofnięciem elewacji ogrodowej pałacu. Wyznaczają go dwie ścieżki, których zewnętrzne linie licują się z uskokiem elewacji. Zachodni parter jest o 73 cm węższy, co jest powtórzeniem elewacji pałacu.

Tak, więc rysunek głównego parteru od strony pałacu jest odwzorowaniem kształtu muru oporowego zamykającego dziedziniec od południowej strony. Od północnej strony kształt warunkowany jest przebiegiem skarpy.

Na skrzyżowaniu dwóch głównych osi założenia zaprojektowano plac z fontanną. Plac nie jest okrągły co wynika ze skrzyżowania dwóch ścieżek o różnej szerokości. Rysunek brzegu placu jest klasycznym barokowym kształtem. Półkoliste zakończenia zewnętrznych narożników głównego parteru haftowego oraz lokalizacja stożkowych form grabów są wyraźnie widoczne na Mapie Mayera. Partery po północnej stronie głównej osi poprzecznej powinny być trawiaste.

W miejsce haftowych parterów na obecnym etapie zaprojektowano parter trawiasty. Jego ozdobą jest pasek z tłuczonej cegły będący powtórzeniem kształtu bordiury. Zastosowano go na wszystkich parterach trawiastych.

Fontanna

Zdecydowano się na lokalizację fontanny podkreślającej skrzyżowanie głównych osi. W obiekcie tej klasy nie mogło zabraknąć fontanny. Podczas badań archeologicznych w 2016 roku na głębokości 50 cm znaleziono warstwę podbudowy, która mogła świadczyć o istnieniu fontanny. W I połowie XX wieku odbudowano fontannę. Nie wiadomo, czy w historycznym kształcie tak, więc w tym przypadku wyniki badań archeologicznych raczej nie mogą posłużyć do określenia kształtu niecki fontanny. Kształt fontanny na osi to odpowiednik wgłębnika z fontanną na białostockich parterach. Mają identyczne wymiary i proporcje. Po wielu próbach wpisania innych kształtów uznano, że zbieżność tych elementów nie jest przypadkowa. Przewidywany jest prosty, bez żadnych ozdób, typowy dla rozwiązań strumień wody z fontanny. Wokół fontanny zaprojektowano parter trawiasty.

Zdj. nr 23. Fontanna w ogrodzie Branickich w Białymstoku
(www.ania.on.tour
2011; www.karier.eu)

Oś główna założenia

Szerokości ozdobnych pasów w alei głównej odpowiadają odległością słupów bramnych na osi założenia. Wypełnienie to trawiasty środek, obwódka z tłuczonej cegły i niski żywopłot bukszpanowy (obecnie ze względu na ćmę bukszpanową wskazane jest stosowanie zamienników *Lonicera pileata* lub *Ilex crenata* „Convexa”). Na krańcach ozdobą winny być rzeźby, a na pasach wystawiane donice z drzewkami cytrusowymi przetykane niskimi strzyżonymi cisami w stożki lub prostopadłościąny. Na wyniesieniu i na pochylniach zdecydowano się na wprowadzenie prostokątnych powierzchni trawiastych. Takie rozwiązanie jest zastosowane na głównym parterze w Herrenhäusern w Niemczech i w Wersalu we Francji.

Zdj. nr 24. Główny parter Herrenhäusern . Źródło Marco Reinhart, Google Maps

Zdj. nr 25. Główna oś w Wersalu. Źródło <https://pl.wikipedia.org/>

Boskiety

Boskiety na wyniesieniach powinny być obramowane strzyżonym żywopłotem grabowym o wysokości ok. 3 m. Zachowuje się liniowe nasadzenia wzdłuż osi głównej na wyniesieniach boskietów.

Zdj. nr 26. Ogród w Hampton Court. Zakładanie szpalerów grabowych, 2006 r.

Ogród w Wersalu. Ściany boskietów formowane przy pomocy drewnianych płotków, 2005 r. Źródło, Dorota Sikora, Specyfika działań konserwatorskich w ogrodach regularnych

Nie przewiduje się budowy drewnianych płotków przy szpalerach. Jakub Fontana był przeciwny tego rodzaju rozwiązaniom.

W boskietach usuwa się nasadzenia zdeformowanych jesionów pensylwańskich. W zamian wprowadza się nasadzenia drzew sadzonych w kwadrat.

W boskietach zaprojektowano dwie altany. Ich kształt wyznacza szpaler grabowy. Wewnątrz przewidziano płaski parter obsadzony kwiatami.

Na koronie posadowiono graby formowane w walce zwieńczone czaszą i zamknięto strzyżonym szpalerem grabowym lub tak, jak w Kozłowiec bukowych.

Aleje wzdłuż „szkieletowych” ścieżek północ-południe

Zakłada się pozostawienie lip oraz późniejszych nasadzeń klonowych podkreślających przebieg alej na osi północ-południe mimo iż są one znacznie przeskalowane. Zakłada się uzupełnienie brakujących drzew lipami. W przyszłości, podczas wymiany drzew powinno się strzyc korony by zachować odpowiednią wysokość ok. 10 m.

Ścieżki ogrodowe

Projektuje się ścieżki o nawierzchni żwirowej liściastego.

i krawężnikach z deski z drewna

Elementy wyposażenia terenu

Ławki, kosze

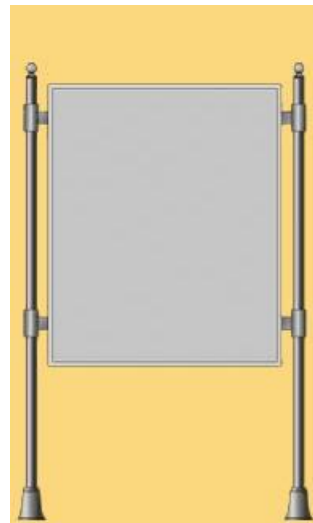
Projektuje się ustawienie 24 sztuki wolnostojących ławek z oparciem. Z czego 6 sztuk to białe ławki ozdobne ustawione w altanach, a 18 sztuk - kolor elementów metalowych RAL 7016, kolor elementów drewnianych redwood - ławki wzdłuż skrajnych ciągów pieszych. Projektuje się kosz w

Tablice

2 sztuki przy bramach wejściowych, 1 szt. przy pałacu, 1 szt. przy placu oranżerii

Elementy pokryte powłoką antykorozyjną Kolor RAL 7016.

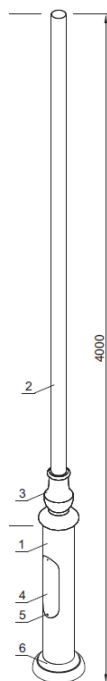

Oświetlenie i monitoring.

Zaprojektowano oświetlenie parkowe wraz z iluminacją „salonów ogrodowych” i drzew pomników, które zasilone zostanie z projektowanego złącza kablowego- szafki oświetleniowej, kablami:
Zaprojektowano słupy oświetleniowe stalowe parkowe okrągłe o wysokości 4m o zewnętrznej średnicy

Zaprojektowano oprawy ośw. stylizowane, ze szkła mlecznego o wymiarach 710/ Ø390mm, wyposażone w źródło światła sodowe mocy 70 W. IP oprawy: 65 (cz.optyczna)/44 (cz.elekt.)

Lampy usytuowano symetrycznie wzdłuż brzeżnych alejek w ilości 22 szt.

Oświetlenie iluminacyjne – drzew, pomników,

W celu iluminacji drzew-pomników należy zamontować 4-ry oprawy doziemne o szczelności IP67. Obudowa opraw wykonana z aluminium wtryskiwanego wysokociśnieniowo koloru czarnego. Źródła światła – LED osłonięte szybą hartowaną o (IK10). Moc oprawy 19 W, temp. barwowa 3000 [K].

Wizerunek oprawy:

Oświetlenie iluminacyjne „salonów ogrodowych”

W celu iluminacji salonu ogrodowego należy zamontować 4 oprawy doziemne o szczelności IP67. Oprawy montowane w narożnikach, będą podświetlały szpaler ogrodowy.

Obudowa opraw wykonana z aluminium wtryskiwanego wysokociśnieniowo koloru czarnego. Źródła światła – LED osłonięte szybą hartowaną (IK10). Moc oprawy 5 W, temp. barwowa 3000 [K]. Rozsył światła cyrkulacyjny. Kąt świecenia 35°.

Wizerunek oprawy:

Monitoring

Zgodnie z wymaganiami Inwestora zaprojektowano 3 kamery przy wejściach do parku i kamerę z pomiarem osób wchodzących do parku. Kamera ta zlokalizowana będzie na słupie bramy głównej.

7. Wykaz zdjęć, planów, map

Zdjęcia

Zdj. nr 1. Główny salon ogrodowy. Stan ok. 1930 roku. Źródło: www.fotopolska.eu

Zdj. Nr 2. Zdjęcie lotnicze. Stan ok. 1930 roku. Źródło: Gerard Ciołek, Ogrody polskie i przemiany treści i formy, Budownictwo i architektura, 1954 rok

Zdj. nr 3. Główny salon ogrodowy. Stan ok. 1930 roku. Źródło: www.fotopolska.eu

Zdj. nr 4. Ogrodowe wejście do pałacu. Stan 1933 rok. Źródło: www.fotopolska.eu

Zdj. nr 5. Główny salon ogrodowy. Stan 1933 rok. Źródło: www.fotopolska.eu

Zdj. nr 6. Klatka schodowa w radzyńskim pałacu. W oknie widać fontannę stan 1942 rok. Narodowe Archiwum Cyfrowe sygn. 3/2/0/-/8755

Zdj. nr 7. Fragment zdjęcia lotniczego przedstawiającego pałac i park. Stan z września 1944 roku. Źródło: www.fotopolska.eu, zdjęcie #252 Oryginał: Narodowe Archiwum Stanów Zjednoczonych.

Zdj. nr 8. Fragment zdjęcia lotniczego przedstawiającego pałac i park. Stan z września 1944 roku. Powiększenie salonu ogrodowego

Zdj. nr 9. Drzewa zarastające główny salon ogrodowy. Stan lata – 90-te. Źródło archiwum autorki

Zdj. nr 10. Rysunki teoretycznych podziałów ogrodów barokowych projektowanych przez A. J. Dézalliera d'Argenville'a (opr. M. T. Walerzak)

Zdj. nr 11. Wilanów. Źródło <https://archiwum.rp.pl/>

Zdj. nr 12. Białystok. Źródło <https://antekwpodrozy.pl/>

Zdj. nr 13. Schody z głównego tarasu-przykładowy wygląd I

Zdj. nr 14. Schody z głównego tarasu-przykładowy wygląd II

Zdj. nr 15. Wgłębnik przed oranżerią w Großsedlitz (www.sumflower66.eu)

Zdj. Nr 16. Szpaler półpełny. A. J. Dézallier d'Argenville, La Théorie et la pratique du jardinage, Paris 1709.

Zdj. nr 17. Główny parter Herrenhäusen. Lipowy szpaler półpełny tzw. włoski (Marco Reinhart, Google Maps)

Zdj. nr 18. Obsadzane kwiatami partery w ogrodzie Branickich w Białymstoku (www.ania.on.tour 2011; www.karer.eu)

Zdj. nr 19. Bordiura wokół parteru w Grossedlitz. <https://www.weekendownik.pl/niemcy-barokowe-ogrody-grossedlitz>

Zdj. nr 20. Przykłady rozwiązań parterów haftowych. La Theorie et la Pratique du Jardinage Ou l'on traite A fond des beaux Jardins apellés communément les Jardins de Propreté, comme sont les Parterres, les Bosquets, les Boulingrins, etc... / par Antoine Joseph Dezallier d'Argenville / A Paris, chez Jean Mariette, 1709” - Bibliothèque de l'Université de Heidelberg.

Zdj. nr 21. Belvedere Palace, Wiedeń, Austria (www.dreastime.eu)

Zdj. nr 22. Partery głównego wnętrza ogrodowego w Chateau de Vaux-le-Vicomte. Źródło <https://x.com/ChateauVLV/status>

Zdj. nr 23. Fontanna w ogrodzie Branickich w Białymstoku (www.ania.on.tour 2011; www.karer.eu)

Zdj. nr 24. Główny parter Herrenhäusen . Źródło Marco Reinhart, Google Maps)

Zdj. nr 25. Główna oś w Wersalu. Źródło <https://pl.wikipedia.org/>

Zdj. nr 26. Ogród w Hampton Court. Zakładanie szpalerów grabowych, 2006 r. Ogród w Wersalu. Ściany boskietów formowane przy pomocy drewnianych płotków, 2005 r. Źródło, Dorota Sikora, Specyfika działań konserwatorskich w ogrodach regularnych

Plany

Plan nr 1. Radzyń Podlaski. Plan pałacu i ogrodu, stan z roku 1920. Skala 1:2500, Archeologiczne badania wyprzedzające sierpień 2016 roku Tomasz Pietrzela. (Oryginał :Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim. Zespół hipoteka w Radzynie Podlaskim, sygn. 264)

Plan nr 2. Stan założenia w Radzynie Podlaskim w 1942 roku. Inwentaryzacja Gerarda Ciołka

Mapy

Mapa nr 1. Mapa Mayera von Hendsfelda z lat 1801 – 1809 Oryginał Archiwum Wojenne w Wiedniu

8. Źródła do dziejów założenia

Dokumentacje, wydawnictwa, opracowania

Radzyń Podlaski Miasto i rezydencja, Radzyń Podlaski 2011 r.
Cezary Pacyniak, Najstarsze drzewa w Polsce,
Tomasz Pietrzela, Archeologiczne badania wyprzedzające sierpień 2016 roku

Gerard Ciołek, Ogrody polskie i przemiany treści i formy, Budownictwo i architektura, 1954 rok
Dorota Sikora, Specyfika działań konserwatorskich w ogrodach regularnych, Instrukcje, kurier konserwatorski 7, 2010
MIŁOSZ T. WALERZAK, DARIUSZ ŚWIERK, MICHAŁ KRZYŻANIAK, PIOTR URBAŃSKI, Nauka Przyroda Technologie 2015 Tom 9, Zeszyt 3
REWITALIZACJA ZABYTKOWEGO PARKU W ZESPOLE PAŁACOWO-PARKOWYM W RADZYNIU PODLASKIM, 2016 rok, PRACOWNIA PROJEKTOWANIE PRZESTRZENNEGO
DOROTA PAPE

Internet

www.fotopolska.eu
Narodowe Archiwum Cyfrowe
Archiwum Wojenne w Wiedniu
<https://archiwum.rp.pl/>
<https://antekwpodrozy.pl/>
www.sumflower66.eu
Marco Reinhart, Google Maps
<https://www.weekendownik.pl/niemcy-barokowe-ogrody-grosssedlitz>
Bibliothèque de l'Université de Heidelberg
www.dreastime.eu
<https://x.com/ChateauVLV/status>
<https://pl.wikipedia.org/>
[www.ania on tour 2011](http://www.ania.on.tour.2011); www.karer.eu

Opracowała

mgr inż. arch.kraj. Dorota Pape